

Is herbariummateriaal verzamelen nog van deze tijd?!

Leni Duistermaat, Naturalis, onderzoeker Nederlandse flora; Leni.Duistermaat@naturalis.nl

Nederland kent een lange traditie van het inventariseren van de biodiversiteit volgens een vast grid. Dit levert heel waardevolle data voor diverse doelen, variërend van onderzoek tot het uitzetten van beleid en soortbescherming. De waarde van deze gegevens neemt toe naarmate de betrouwbaarheid van de identificaties hoger is. Voor veel soorten zal dat geen probleem geven. Maar er zijn groepen waarvoor het nodig blijft de waarneming goed te documenteren.

Van oudsher bestaat het documenteren van een plantenvondst uit het verzamelen, drogen, etiketteren, determineren en uiteindelijk opnemen in een herbarium (Figuur 1, 4). Naturalis, en dan met name de sectie Botanie, heeft zich – net als voordien het Rijksherbarium of Nationaal Herbarium Nederland – tot taak gesteld de waarnemers te ondersteunen bij het identificeren en documenteren van hun bijzondere waarnemingen, zodat deze kunnen worden gebruikt voor onderzoek en voor de validatie in de landelijke databank.

Het verzamelen van dergelijk ‘bewijs’ materiaal lijkt echter langzaam in onbruik te raken als iets wat men vroeger wel deed, maar wat niet meer in de moderne tijd past. Bovendien heeft internet in combinatie met digitale fotografie het zoveel eenvoudiger gemaakt om de vondst te illustreren, toch...?

Het is zeker waar dat men in kwetsbare populaties niet zomaar kan plukken, terwijl voor soorten die bij wet beschermd zijn (CITES, Habitatrichtlijn, Nationaal beschermde soorten), en voor planten die op privéterrein of in beschermde gebieden groeien een vergunning nodig is. En inderdaad, goed genomen foto's (met de relevante details!) kunnen aantonen dat de betreffende soort waargenomen is. Foto's laten echter geen herinterpretatie toe als door voortschrijdend inzicht is gebleken dat er onder de soort nog een andere soort schuilt, of dat de soorten op andere kenmerken onderscheiden moeten worden. En maar al te vaak zijn die nieuwe kenmerken indertijd nou net niet in beeld gebracht omdat daar geen waarde aan werd gehecht. Het grote voordeel van het goed verzamelen en bewaren van plantenmateriaal met een goede beschrijving (etiketgegevens) is dat de waarneming te allen tijde opnieuw geïnterpreteerd kan worden. Daarom blijft het goed verzamelen en documenteren van herbariummateriaal ook in het digitale tijdperk een noodzaak voor het in kaart brengen van de biodiversiteit.

Dit vraagt echter wel om zorgvuldigheid! Kleine populaties van kwetsbare soorten (zie ‘kader’) moeten zoveel mogelijk ontzien worden. Wat een kleine populatie is hangt erg af van de aard van de soort (bijvoorbeeld eenjarig of overblijvend, zelfbestuivend of kruisbestuivend); een richtlijn is minder dan 50 individuen (waarbij een individu uit meerdere bloeistengels kan bestaan!). Verzamel geen kwetsbare soorten en neem in geval van twijfel contact op met FLORON, Levend Archief, of Naturalis-Nederlandse Flora.

Het moge duidelijk zijn dat deze bijdrage een oproep is om op **verantwoorde** wijze herbariummateriaal van bijzondere vondsten te verzamelen en op te sturen. In het ‘kader’ is omschreven wanneer verzamelen wel of juist niet gewenst is. Hoe je bij het verzamelen en drogen te werk moet gaan en het verzendadres lees je daarna.

Niet verzamelen

- Soorten die bij de wet beschermd¹ zijn en planten die op privéterrein of in beschermde gebieden groeien mogen niet geplukt worden, tenzij je over een vergunning beschikt! Maak goede foto's (check de belangrijke kenmerken in de Flora) en geef een beschrijving van kenmerken die op de foto niet tot uiting komen (zoals geur, afmetingen, type beharing).
- Als de soort of de populatie te kwetsbaar² is: de waarneming als voor een beschermde soort documenteren (zie voorgaand punt).
- (Zeer) zeldzame soorten van de reeds bekende plekken.

Wanneer is het wel belangrijk om een (stuk van een) plant te verzamelen?

⇒ ALLEEN ALS DE POPULATIE HET TOELAAT

- Alle soorten die als uitgestorven in de Flora staan en aangetroffen op een locatie waar geen vermoeden van inzaai of aanplant is.
- Alle (vrij) zeldzame soorten die buiten hun bekende floradistrict zijn aangetroffen en (zeer) zeldzame soorten die buiten hun bekende uurhokken (verspreidingsatlas.nl) zijn aangetroffen.
- Planten met bloemen en/of vruchten die je niet met de Flora kunt identificeren en niet in een tuin of plantsoen staan.
- Plant komt niet overeen met de beschrijving in de Flora.
- Indien je wilt aantonen dat een soort beter in meerdere (onder-)soorten gesplitst kan worden.

¹ **CITES:** A: Groenknolorchis, Zomerschroeforchis; B: alle orchideeën en Gewoon sneeuwkllokje; D: Berendruif, Grote wolfsklauw, Valkruid, Waterdrieblad (Zie: <https://www.nederlandsesoorten.nl/cites-verordeningen>; CITES-document aanvragen bij Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO, zie hieronder)

Habitatrichtlijn: Drijvende waterweegbree, Groenknolorchis, Kruipe moerascherm, alle wolfsklauwen, Zomerschroeforchis

Nationaal beschermd: Akkerboterbloem, Akkerdoornzaad, Akkerogentroost, Beklierde ogentroost, Berggamander, Bergnactorchis, Blaasvaren, Blauw guichelheil, Bokkenorchis, Bosboterbloem, Bosdravik, Brave hendrik, Brede wolfsmelk, Breed wollegras, Bruinrode wespenorchis, Dennenorchis, Dreps, Echte gamander, Franjegtiaan, Geelgroene wespenorchis, Geplooid vrouwenmantel, Getande veldsla, Gevlekt zonneroosje, Glad biggenkruid, Gladde zegge, Groene nactorchis, Groensteel, Groot spiegelklokje, Grote bosaardbei, Grote leeuwenklauw, Honingorchis, Kalkboterbloem, Kalketrip, Kartuiser anjer, Karwijselie, Kleine ereprijs, Kleine Schorseneer, Kleine wolfsmelk, Kluwenklokje, Knollathyrus, Knolspirea, Korensla, Kranskarwij, Kruiptijm, Lange zonnedaaw, Liggende ereprijs, Moerasgamander, Muurbloem, Naakte lathyrus, Naaldenkervel, Pijscheefkelk, Roggelelie, Rood peperboompje, Rozenkransje, Ruw pazelzaad, Scherpkruid, Schubvaren, Schubzegge, Smalle raai, Spits havikskruid, Steenbraam, Stijve wolfsmelk, Stofzaad, Tengere distel, Tengere veldmuur, Trosgamander, Veenbloembies, Vliegenorchis, Vroege ereprijs, Wilde averuit, Wilde ridderspoor, Wilde weit, Wolfskers, Zandwolfsmelk, Zinkviooltje, Zweedse kornoelje (Zie: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/beschermde-dieren-en-planten/bezit-vervoer-en-handel>; vergunning aanvragen bij RVO of provincie)

² Zie de Lijst Kwetsbare Soorten (<https://ndff.nl/natuurdata/open-data/lijs-kwetsbare-soorten/>); daarnaast is de populatiegrootte van belang: verzamel niet als de populatie minder dan 50 volgroeide planten telt! Neem dan eerst contact op met FLORON, Levend Archief, of Naturalis-Nederlandse flora.

Werkwijze van verzamelen

- Verzamel als de soort (zie 'kader': niet verzamelen), de populatiegrootte en het gebied dat toelaten een representatieve plant. Verzamel deze zo volledig mogelijk, dus met inbegrip van ondergrondse delen.
- Verzamel op het moment dat de plant de onderscheidende kenmerken toont, afhankelijk van de groep ofwel in bloei ofwel in vrucht.
- Geef je verzamelde plant bij voorkeur een nummer dat je noteert bij de plant (bv een hangetiket) en in een (digitaal) veldboek, te beginnen bij 1 (zonder jaartal!); **noteer**: verzamelaar(s), collectienummer, datum, lokatie (zowel plaatsnaam als RD- of GPS-coördinaten), habitat en begeleidende soorten: de etiketgegevens.
- Als niet alle relevante delen verzameld kunnen worden (ontoegankelijk, formaat, kwetsbare populatie) of als kenmerken bij drogen niet meer zichtbaar zijn, **beschrijf** deze dan: bv. type wortelsysteem (penwortel, wortelstok), hoogte van de plant, aantal stammen en diameter ervan, aanwezigheid uitlopers, kleur van blad en /of bloemonderdelen, etc. Dit zijn aanvullende etiketgegevens.
- Planten langer dan **maximaal 45 cm** moeten in stukken geknipt of gevouwen worden vóór het drogen.
- Leg de plant zo snel mogelijk in een droge krant (Figuur 2) en voeg daar de etiketgegevens bij (dat mag ook een link naar je waarneming zijn). Leg bij het drogen van meerdere planten af en toe tussen de kranten een stuk golfkarton (en eventueel een schuimrubber mat zodat er meer lucht bij kan komen en dikke delen niet al te zeer kapot worden geperst). Plaats de kranten tussen twee stukken multiplex (zo groot als de krant) en maak deze met sjobanden stevig vast (Figuur 3) of leg er een gewicht bovenop.
- Vervang vochtige kranten tenminste iedere dag om schimmelvorming en verrotting tegen te gaan.
- Plak planten nooit vast met plakband, dat beschadigt het materiaal.
- Doe losse kleine onderdelen in een papieren zakje en stop dit bij de plant (voorzien van verzamelaar en nummer en/of datum).
- Verstuur de geheel droge planten tussen de kranten en voorzien van de etiketgegevens in een verstevigde envelop of doos. Voeg je vergunningen (voor zover van toepassing) hierbij.

Herbariummateriaal kun je opsturen (evt. met de vermelding Breekbaar!) naar:

Naturalis Biodiversity Center - afdeling Botanie
T.a.v. H. Duistermaat
Darwinweg 2
2333 CR Leiden

Figuur 1. Een deel van de herbariumcollectie Nederland in Naturalis. In totaal zijn er ruim 670.000 Nederlandse exemplaren geregistreerd, maar de c.a. 250.000 Nederlandse mossen, korstmossen en paddenstoelen moeten deels nog geregistreerd worden.

Figuur 2. Verzamelde plant gedroogd in een krant.

Figuur 3. Plantenpers met sjorbanden.

